

גן הילדים כמערכת תרבותית-מוזיקלית: בנות ערביות רוקדות את עולמן ק. גלושנקוף

החוג לגיל הרך, בית הספר לחינוך, מכללת לוינסקי לחינוך

האוכלוסייה הערבית היא אמנם כ-20% מכלל האוכלוסייה הישראלית, אך מעט מחקרים התמקדו בהיבטים המוזיקליים של ילדיה. המחקרים המעטים התמקדו ברגישות לסולמות המזרחיים המאפיינים את המוזיקה המזרחית ("מקאמאת") של ילדים ערביים בגיל בית ספר יסודי (בר דוד, 2006; עודה, 2011), ואחרים בתוכנית הלימודים ועמדות של מורים (בן זאב, 2006; שי, 2001; Cohen & Laor, 1997). המוזיקליות של ילדי גן כפי שהיא מתבטאת בגן ילדים לא זכתה להיחקר בפני עצמה.

מחקר זה מציג חקר מקרה אחד, מתוך פרויקט מחקרי שמטרתו לתרום להכרות עם החיים המוזיקליים הלא רשמיים בגני ילדים בחברה הערבית, ולהבין את המאפיינים המוזיקליים של ילדים צעירים באותה החברה.

שיטת המחקר היא אתנוגרפיה חזותית-שמיעתית. ההקשר המחקרי הוא גן ילדים דו-לשוני (ערבי-עברי), בו מלמדות גננת ערבית וגננת יהודית. בשנת איסוף הנתונים, הכתה הייתה תלת-גילאית, ובה 8 ילדים יהודים ו-20 ערבים. מבחר התקליטורים הנגישים לילדים כולל בין היתר שירי ילדים בערבית מלבנון, שירי ילדים בעברית לחגים, ומוזיקת עולם. החוקרת לימדה מוזיקה פעם בשבוע ותיעדה את העשייה המוזיקלית של הגן, הן היזומה על ידי הצוות והן היזומה על-ידי הילדים במשך היום, באמצעות יומן שדה וצילומי ווידאו. חקר מקרה זה מתמקד בשלושה אירועים בעלי אופי תנועתיים-מוזיקליים, בהם השתתפו ארבע ילדות ערביות. שני אירועים התרחשו בעת המשחק החופשי, והשלישי כשביקשו להראות ריקוד בפני מליאת הגן.

ממצאי המיקרו-ניתוח, בגישה האיכותנית אתנולוגית (Morse, 1994), מראים שההתייחסות למרכיבים מוזיקליים מועטה, אך ריקודי הילדות משקפים את התרבויות אליהן הן חשופות ואותן הן חיות. תרבויות אלו משתייכות לשלושה מעגלים: החיצוני הוא תרבות המבוגרים במשפחה ובקהילה (שפה ערבית, חברה מסורתית ומודרנית, פופ ערבי באמצעי התקשורת ומוזיקה מזרחית בביצוע חי). האמצעי הוא תרבות גן הילדים המעוצבת על-ידי הצוות החינוכי. הפנימי הוא התרבות הילדית באותו גן. כך הילדות רוקדות בסגנון המזרחי המקובל במעגל תרבות המבוגרים, לשירי ילדים המסופקים על-ידי הצוות החינוכי, תוך שילוב תנועות ייחודיות, שמקורן בחקר התנועה במרחב, האופייני לילדים צעירים.

היחס בין המעגלים הוא יחס דומה למערכת האקולוגית המציע ברונפנברנר (1979 Bronfenbrenner), בה בן האדם משתנה ומסתגל לכל המערכות אליהן הוא משתייך. קיימת אינטראקציה הדדית בין היחיד לבין המערכות השונות. חקר מקרה זה מראה שהמעגל הפנימי מושפע, ניזון, ומקיים דיאלוג עם שני המעגלים החיצוניים אך פחות משפיע עליהם. ההשפעה אפשרית רק אם הצוות החינוכי נחשף או מגלה את התרבות הילדית, ומתחיל להעריך אותה כתרבות ייחודית ולגיטימית. אני מעידה על עצמי כאחת שהציעה ונפגעה: דרכי ההוראה שלי השתנו כשהתחלתי לגלות ולחקור את הביטוי המוזיקלי האישי של ילדי הגן. ההוראה שלי הפכה להיות מקשיבה ומשתפת את הילדים כסוכנים של העשייה המוזיקלית שלהם גם במסגרת הפורמאלית.

מקורות

בן-זאב, נ'. (2006). הוראת המוזיקה בבתי הספר של האוכלוסייה הערבית פלסטינית בישראל. חיבור לקבלת תואר מוסמך במוזיקולוגיה. תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב.

בר דוד, ר'. (2006). השתקפות סכמות מוסיקליות במעגל מוסיקלי בא. לתור פ. ה. מש. ד לפתיחה נתונה השפעת התרבות, הגיל, הידע והיצירתיות. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה. תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב.

עודה, ג'. (2011). יכולת זיהוי והזדהות רגשית לרבעי-טונים בכתות ד-ה בקרב ילדים ערבים ישראלים. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך. ירושלים: האקדמיה למוזיקה ולמחול בירושלים.

שי, צ'. (2001). מטרות החנוך המוזיקלי במגזר הערבי בישראל על פי ההשקפות של מוסיקאים ערביים. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך במוזיקולוגיה. רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן.

- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cohen, V. & Laor, L. (1997). Struggling with pluralism in music education: The Israeli experience. *Arts Education Policy Review* 98 (3), 10-16.
- Morse, J.M. (1994). Designing funded qualitative research. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (pp. 220-235). Thousand Oaks: Sage Publications.